

A. Yangiboyev

*Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va
biotexnologiyalar universitetining Toshkent filiali Zootsiyeneriya va ipakchilik
kafedrasi dotsenti*

Anotatsiya: Bugungi kunda parrandachilik tarmog'ida bir qator rekordchi tovuq zotlari va krosslari yaratilgan bo'lib xususan tuxum va go'sht yo'nalishidagi tovuqlar bu borada yetakchi hisoblanadi. Parrandalarning boshqa turlarida ham so'ngi yillarda juda tez yetiluvchan va mahsuldorligi yuqori bo'lgan zotlar yaratilmoqda biz ushbu maqolamizda huddi shunday yo'nalishlardagi bir qator tovuq zotlari haqida ma'lumotlar keltiramiz.

Kalit so'zlar: Hay-Line, Plimutrok, Loman Brown, Ross-308, Kobb-500, Rodonit, loman LSL, Tetra SL.

Аннотация: Сегодня в птицеводстве создан ряд рекордных пород и помесей кур, особенно лидерами в этом отношении являются куры яичного и мясного направления. В других видах птицеводства в последние годы созданы очень скороспелые и высокопродуктивные породы. В данной статье мы представляем информацию о ряде пород кур того же направления.

Ключевые слова: Хай-Лайн, Плимутрок, Ломан Браун, Росс-308, Кобб-500, Родонит, Ломан ЛСЛ, Тетра СЛ.

Annotation: Today, a number of record-breaking chicken breeds and crossbreeds have been created in the poultry industry, especially chickens for egg and meat are the leaders in this regard. In other types of poultry, very fast maturing and high-productivity breeds have been created in recent years. In this article, we present information about a number of chicken breeds in the same direction.

Asosiy qism

To‘shamalarni har-xil mikroorganizmlar bilan ifloslanishi.

Barqaror uzoq muddatli oziq-ovqat xavfsizligiga erishish O‘zbekiston Respublikasining makroiqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy muvaffaqiyatlariga o‘zaro bog‘liq bo‘lgan muhim vazifasi hisoblanadi.

Oziq-ovqat xavfsizligini barqaror ta‘minlashda parrandachilikni rivojlantirish alohida ahamiyatga ega

Parrandachilikni “Yetti xazinaning biri” deb bejiz aytishmagan. Chunki biroz diqqat-e’tibor, mehr bilan parrandani parvarishlashga kirishsangiz, ko‘p fursat o‘tmay tuxum va parranda go’shtidek taniq taomlar xom ashyosiga ega bo‘lasiz. Binobarin, maslahatimiz uy sharoitida, yoki keng miqyosda qanday qilib parrandalarni parvarishlash, ko‘paytirish va ulardan samarali hamda foydali oziq-ovqat maxsulotlari olish to‘g‘risidadir.

Tuxum yo‘nalishidagi parrandalarning xozirgi kunda eng zamonaviy yuqori mahsuldor krosslaridan Lomann (Germaniya), Xayseks, Bovans, Dekalb (Gollandiya), Xaylayn (AQSH) va Rodonit, Sheyver (Rossiya) zotlari ma’lum. Tovuqlar bir yilda uy sharoitida 300 donagacha, sanoat parrandachiligida 350 donagacha tuxum berishi mumkin. Bir dona tovuq tuxumining og‘irligi o‘rtacha 49—65 grammga boradi.

Tuxum yo‘nalishidagi tovuq zotlari

Mazkur bo‘lim bugungi kunda eng ko‘p tarqalgan hamda sanoat va xonaki usulda parvarishlanayotgan tuxum yo‘nalishidagi tovuq zotlari haqida.

Lomann Braun

Loman Braun tuxum yoʻnalishidagi mashhur tovuq zotidan. Uning klassik va vayt turlari mavjud. Jahon bozorida sarmahsulliligi, tuxumning rangi va tashqi qobigʻining qattiqligi bilan ajralib turadi. 140-150 kunlik yoshda makiyonchalarning 50% tuxum bera boshlaydi. Eng yuqori mahsuldorligi 92-94%ni tashkil etadi. Bir yilda 302-304 (baʼzan 315-320) ta tuxum beradi, tuxumining vazni 63,5-64,5 g. Vazni 20 haftada 1,6-1,7 kg, tuxum berish davrining oxirida 1,9-2,1 kg boʻladi.

Loman Braunni klassik ixcham koʻrinishdagi, keng koʻkrakli va kuchli sariq oyoqlarga ega. Tanasi yaltiroq va zich tortilib turadi. Loman Braun katta vaznli boʻlmagan klassik zot. Katta xoʻrozlarning ogʻirligi maksimal 3 kilogramm, tovuqlari esa 2 kilogramm atrofida. Tovuqlarning rangi jigar rang, dumlarning uchida oq mayda patlari bor, xoʻrozlari esa quyuq qora dogʻli jigar rangda boʻladi.

Loman Braun vayt koʻrkamligi jihatdan Loman Braun klassikka oʻxshaydi. Ularning asosiy farqi patlarining va tuxum qobigʻining rangidadir. Loman Braun xoʻrozlari ham oq rangda boʻladi.

Loman LSL

Loman LSL tuxum yoʻnalishidagi tovuq zotidir. Uning klassik va vayt turlari mavjud. Ularning orasidagi farq: vayt tuxum turiga nisbatan koʻproq, ammo kichikroq tuxum beradi. Loman Braundan uncha farq qilmaydi. Patlari va tuxumining rangi oq. Parvarishlash tannarxi arzon. Kataklarda boqishga

moslashgan bo'lsa-da, uni erda va qattiq to'shamali polda ham boqish mumkin.

Bir yil davomida 341-346 ta tuxum beradi, tuxumining vazni 61,5-63 g.

Leggorn zoti

Leggorn tovuqlari serpusht zotdir. Bu zot AQSH va Italiyadan olib kelingan. Mahalliy engil vaznli tovuqlarni (pati oq, qizg'ish va qora tusda) tanlash va naslchilik ishlarining boshqa usullari qo'llanilishi natijasida vujudga kelgan. Leggorn zot tovuqlari dunyoning turli joylarda ko'p tarqalgan. Bu zot tovuqlarining mahsuldorligi quyidagi ko'rsatkichlarga ega: serpushtiligi yil mobaynida 200-240 dona tuxum, tuxumining o'rtacha vazni 56-62 g. Etuk tovuqlar vazni 1,8 kg, xo'rozlarining vazni 2,5 kg.

Tetra SL

Eng mashhur krosslardan biri. Bitta tovuq 52 hafta davomida 301-309 dona tuxum beradi. Tovuqlar 17-19 haftaligida 90% mahsuldorlikni namoyish etadi. Biroq bu erda oziqlanish harajatlari ancha yuqori. Bitta jo'jani 18 hafta boqish uchun 6,5-6,8 kg omuxta em talab qilinadi. Hayotning 18 haftadan 72 haftalik davr mobaynida 43-45 kg omuxta em sarflanadi. Bir tovuq kuniga kamida 115-125 g dan ko'p omuxta em sarflanadi. Tanasi to'rtburchaksimon, boshi kichkina va dum patlari kaltaroq, qanotlari o'rtacha shakllangan bo'lib, tanaga yopishib turadi. Bir tuxum shakllanishi uchun 145-155 gramm ozuqa sarflanadi. Tuxum qobig'i qora jigar rang, vazni 63-65 g ga teng.

Xayn line

Ushbu zot erta yetilishi va boqishda oddiyligi bilan mashhur hisoblanadi. Ushbu zotlarning ikki turi mavjud. Xayn layn oq va Xayn layn jigar rang. Bu krosslar amerikaliklar tomonidan yaratilgan bo'lib, erta tuxum qo'yishni boshlaydi. 29 haftada maksimal 91% mahsuldorlik ko'rsatkichlarini namoyon etadi. Hayotning 18-70 hafta mobaynida o'rtacha 273 ta tuxum ishlab chiqaradi. Tovuqlarning o'rtacha tirik vazni 1,19 kg, xo'rozlariniki esa 1,65 kg ga teng. 18 haftalik yoshigacha tovuqlar 6 kg ozuqa talab qiladi.

Xayn layn oq va xayn layn jigar rang tovuqlarining ba'zi bir farqlari quyidagi jadvalda keltirilgan.

Krossga tasnif	Xayn-layn (jigar rang)	Xayn-layn (oq)
Tuxum berish boshlanishi (kunlar)	153	144
Yosh tovuqning o'rtacha vazni (kilogramm)	1,55	1,55
Katta tovuqlarning maksimal vazni (kilogramm)	2,25	1,74
Ozuqa sarfi (sutkada, gramm)	110-115	102
Bir yilda tuxum mahsuldorligi	241-339	247-350
Tovuqlarining yashovchanligi (foizda)	96-98	93-96
Tuxumlarining rangi	Jigar rang	Oq

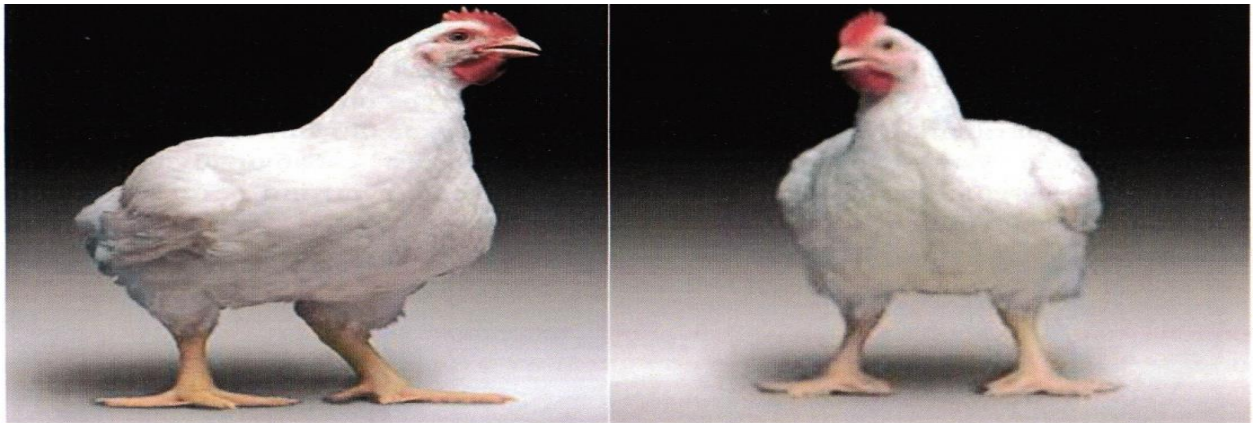
Go'sht yo'nalishidagi tovuq zotlari

Go'sht yo'nalishida tovuq zotlarining boshqa zot vakillaridan asosiy farqi quyidagilar: yirikligi, baquvvatligi, tanasi gorizontol holda joylashganligi, yuvvoshligi, oyoqlarining kalta va qlinligi, patlarining siyrakligi bilan ajralib turadi. Go'sht yo'nalishidagi tovuqlarning tuxumdorligi o'rtacha, lekin tuxum bostirishda ularga teng keladigani yo'q. Eng ko'p tarqalgan go'sht yo'nalishidagi tovuqlarga kornish va oq plimutrok zotlari kiradi, ular broyler jo'jalarini yaratishda qatnashgan zotlardir. Kam foydalaniladigan go'shtdor tovuqlarga koxinxinlar, bramalar, langshanar, faverollar, dorkinglar va gudanlar kiradi. Oxirgi 50 yillar davomida go'sht yo'nalishidagi zotlarni urchitish ishlari natijasida nihoyatda tez o'sadigan va tana vaznining juda og'irligi bilan ajralib turadigan go'shtdor parranda krosslari yaratildi. Bu jarayon aholini yuqori ozuqaviy go'sht mahsuloti bilan ta'minlashda o'ziga xos revolyusion o'zgarishlarga sababchi bo'ladi, chunki jamiyatning turli qatlamlariga xamyonbop parranda go'shtini iste'mol qilish imkoni mavjud bo'ldi.

Broyler tovuq krosslari

Broyler jo'jalarini olish uchun parrandachilik fabrikalarida, asosan ikki zot qatnashadi: otasi – Oq kornish go'sht yo'nalishidagi zot, onasi – Oq Plimutrok go'sht-tuxum yo'nalishidagi zot. Yuqoridagi zotlarni chatishtirishdan olingan gibridlar, yana go'sht yo'nalishidagi Oq Kornish zoti bilan chatishtiriladi va

broyler jo‘jalari olinadi. Bundan tashqari, broyler jo‘jalari olish uchun gibridlar Rod-aylend, Kuchinskiy, Nyu-Geymsbir va boshqa go‘shtdor zotlar bilan ham chatishtirish yo‘li bilan olinadi. Shunday qilib, Broyler zot emas, balki gibriddir. Gibridlar irsiy ko‘rsatkichlarini bir tekisda ushlab turolmaydi va o‘z nasliga o‘tkaza olmaydi. Broyler tovuqlari yaratilishida go‘shtdor zotlar qatnashgani uchun ular kam tuxum qo‘yadilar, bu tuxumlardan chiqqan jo‘jalar ota-onalariga nisbatan mahsuldorlikda (o‘shishda, semirishda) ancha past bo‘ladilar, shuning uchun broylerlardan ota-ona galasi yaratib, jo‘ja ochtirish mantiqqa javob bermaydi.

Broylerning Smena, Gibro-6, Broyler-61, Broyler-M, KOB-500, ROS-308, ROS-708 kabi bir nechta krosslari mavjud bo‘lib, hozirgi kunda keng parvarishlanib kelinmoqda.

Kornish zoti

Kornish zoti yoki Hindiston urushqoq xo‘roz zoti, yana bir nomi Kornuell tovuqlari deb nomlanadi. 1840 yillar Kornuell grafligida Qizil Azil zoti bilan Ingliz urushqoq xo‘roz zoti chatishtirilib, duragaylar so‘ngra Malay zoti bilan chatishtirilib, yangi zot yaratildi. Bu zot go‘shtdor krosslarni yaratishda sanoat parrandachiligida katta shuhrat qozondi. Bu zot faqat go‘sh t yo‘nalishida boqiladi, tuxumdorligi past bo‘lgani uchun XX asrning o‘rtalarigacha bu zot keng tarqalmagan ham. Zotning hozirgi kundagi tuxumdorligi 100-130 donani tashkil etadi. Tuxumlari yirik 60 g dan yuqori, tuxumning rang oq-jigarrang. Zotning ba‘zi yo‘nalishlari jigar rangda bo‘lib, tuxumdorligi 70-160 dona, tuxumning rangi jigarrangdan to‘q jigarrangacha bo‘ladi.

Plimutrok zoti

Plimutrok zoti go'sht yo'nalishidagi zot bo'lib, AQSHning Plimutrok shtatida XIX asrning ikkinchi yarmida murakkab chatishtirish yo'li bilan yaratilgan. CHatishtiruvda dominikan, langshan, brama, koxinxin va yavan zotlari qatnashgan. Plimutrokning sakkiz turi mavjud (kulrang, qora, dala rang, kaklik rang va boshqa), lekin sanoat parrandachiligida faqat oq rangidan foydalaniladi. Bu zot yashovchanligi, ovqat tanlamasligi, tanasining mustahkamligi, bamaylixotirligi bilan ajralib turadi. Jo'jalari tez o'sadi, ammo sekin patlanadi. Oq plimutrok tovuqlari kornish zoti xo'rozlari bilan chatishtirilganda, broyler jo'jalari ochiladi.

Plimutrok zotiga qisqacha tavsif

Xo'rozlarning vazni	To'rt kilogramm atrofida
Tovuqlarning vazni	Uch kilogramm atrofida
Tuxum berishi	Bir yilda 160-170 ta
Tuxumning og'irligi	60 g
Jo'janing rentabelligi	80% atrofida
Jo'jalarning yashovchanligi	90%
Kasalliklarga chidamliligi	Yuqori darajada

Foydalanilgan adabiyotlar

1. A.E.Yangiboyev, N.E.Sattorov, I.R.Xolbo'tayev "Broyler jo'jalarining biokimyoviy qon ko'rsatgichlariga tetrabiotik probiotigining ta'siri" Chorvachilik va naslchilik ishi ilmiy amaliy jurnal ISSN-2181 2024 y №4.16-18 bet
2. A.E.Yangiboyev, A.M.Xoljigitov, A.N.Qo'chqorov, I.R.Xolbo'tayev Qishloq xo'jalik parrandalari seleksiyasi. Darslik 2023 y
3. O'zbekiston Respublikasi Parrandasanoat uyushmasi. Broyler jo'jalarini yetishtirish bo'yicha tavsiyalar. Toshkent 2015 y
4. A.E.Yangiboyev, N.E.Sattorov, I.R.Xolbo'tayev "Effect of tetrabiotic probiotic on quantitative and qualitative indicators of broiler chicken meat" Neo

